
Orzecznictwo Sądu Najwyższego w sprawach adwokackich

Palestra 12/6(126), 79-83

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ORZECZNICTWO SĄDU NAJWYŻSZEGO **w SPRAWACH ADWOKACKICH**

UCHWAŁA SĄDU NAJWYŻSZEGO

z dnia 9 czerwca 1967 r. (VI KZP 68/65) *

Sądowi Najwyższemu przedstawione zostały do rozstrzygnięcia następujące pytania prawne:

„1. Czy na postanowienie sędziego dla nieletnich umarzające śledztwo lub dochodzenie w trybie art. 478 § 2 k.p.k. przysługuje zażalenie tylko prokuratorowi, natomiast nie przysługuje ono nieletniemu podejrzanemu?

2. Czy w postępowaniu przed sędzią dla nieletnich nieletni musi mieć obrońcę, a jeżeli tak, to w jakim stadium tego postępowania ma być ustanowiony obrońca, czy też nieletni ten musi mieć obrońcę tylko przed sądem dla nieletnich w myśl art. 79 § 1 lit. a) k.p.k.?”

Odpowiedź Sądu Najwyższego na wymienione wyżej pytania jest następująca:

„1. Na postanowienie sędziego dla nieletnich umarzające na podstawie art. 478 § 2 lub § 3 k.p.k. śledztwo albo dochodzenie przysługuje zażalenie prokuratorowi, nieletniemu zaś, jego obrońcy oraz osobom wymienionym w art. 362 k.p.k. tylko wtedy, gdy prawa nieletniego zostały naruszone.

2. Nieletniemu należy wyznaczyć obrońcę przed wydaniem przez sędziego dla nieletnich postanowienia zamykającego śledztwo lub dochodzenie oraz w toku całego postępowania przygotowawczego w tych wypadkach, gdy orzeczenie sędziego dla nieletnich może naruszać prawa nieletniego; zachodzi

to w szczególności przy stosowaniu środków zapobiegających uchylaniu się od sądu oraz w niektórych wypadkach umorzenia śledztwa lub dochodzenia przeciwko nieletniemu”.

Uzasadnienie

I. Księga XI kodeksu postępowania karnego zawiera przepisy normujące postępowania szczególne, a między nimi postępowanie w sprawach nieletnich. Do tych postępowań szczególnych mają zastosowanie normy zawarte w „Przepisach ogólnych” oraz w księgach I—X k.p.k. Księga XI wprowadza tylko właściwe dla danego rodzaju postępowania szczególnego określone odstępstwa.

Sposób prowadzenia śledztwa i dochodzenia w sprawach nieletnich nie został w ustawie (w rozdziale II księgi XI) szczegółowo unormowany. Sędzia dla nieletnich, prowadząc śledztwo, stosuje zatem przepisy art. 233—245⁷ k.p.k. ze zmianami wynikającymi z art. 476—478 k.p.k. Tak np. art. 477 k.p.k. wylicza pewne czynności, które w postępowaniu przeciwko nieletniemu muszą być dokonane niezależnie od czynności prowadzonych w każdym postępowaniu przygotowawczym.

Z tego, co wyżej powiedziano, wynika, że w sprawach nieletnich ma zastosowanie art. 3 k.p.k. Z tego względu postępowanie przygotowawcze w sprawach przeciwko nieletniemu umarza się tak jak każde postępowanie

* Ze względu na ważną tematykę uchwały Redakcja wyjątkowo publikuje tekst uchwały wraz z uzasadnieniem oraz głosę dra A. Kaftala do tej uchwały.

karne, a ponadto jest ono umarzone przez sędziego dla nieletnich z przyczyn wskazanych w art. 478 k.p.k. Przepis ten upoważnia sędziego dla nieletnich do umorzenia dochodzenia lub śledztwa z powodów wymienionych w art. 49 k.p.k. (mimo że normalnie z tych przyczyn umorzyć może postępowanie tylko prokurator i sąd), a nadto wtedy, gdy orzeczenie środków wychowawczych lub poprawczych jest niecelowe wobec orzeczenia ich już w innej sprawie.

Z tych względów przepisy ogólne kodeksu postępowania karnego o zażaleniach mają w zasadzie zastosowanie również w postępowaniu przeciwko nieletnim. Postępowanie przygotowawcze w tych sprawach prowadzi jednak nie prokurator, lecz sędzia dla nieletnich. W związku z tym ustawa, dając temu sędziemu prawo umorzenia postępowania przygotowawczego, musiała uregulować kwestię zaskarżalności jego postanowień przez prokuratora. Kwestię tę rozwiązała ustawa w ten sposób, że w art. 478 § 4 k.p.k. przyznała prokuratorowi prawo zaskarżania tych postanowień.

Przed wejściem w życie ustawy z dnia 20.VII.1950 r. o zmianie przepisów postępowania karnego (Dz. U. Nr 38, poz. 348) zagadnienie to regulował przepis art. 505 k.p.k., który prawo zaskarżania omawianych postanowień przyznawał prokuratorowi lub oskarżycielowi prywatnemu. Cytowana ustawa pozbawiła tego prawa oskarżyciela prywatnego (patrz w tej kwestii: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25.X.1962 r. VI KO 47/62 — OSNKW z 1963 r. z. 6, poz. 113), a w wyniku tego — także pokrzywdzonego.

Ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów postępowania karnego, regulując we wskazany wyżej sposób zaskarżalność postanowień o umorzeniu postępowania przygotowawczego, nie stanowi wyraźnie o

tym, czy prawo zaskarżania tego rodzaju postanowień przysługuje podejrzanemu nieletniemu.

W związku z brzmieniem art. 478 § 4 k.p.k. wydawałoby się, że zagadnienie dopuszczalności zaskarżania postanowienia o umorzeniu postępowania przez sędziego dla nieletnich należałoby rozwiązać, stosując wykładnię *a contrario*. Wykładnia ta prowadziłaby do wniosku, że prawo zaskarżania omawianego postanowienia nie przysługuje nieletniemu. Wspomniana wykładnia pomijałaby jednak, że postanowienie sędziego dla nieletnich o umorzeniu postępowania przygotowawczego może krzywdzić nieletniego. Nastąpiłoby to w szczególności w razie umorzenia postępowania na podstawie art. 478 § 3 k.p.k. z powodu znikomego społecznego niebezpieczeństwa czynu, którego nieletni w rzeczywistości nie popełnił. Wystąpić to może również przy umorzeniu postępowania z powodu niecelowości orzeczenia środków wychowawczych lub poprawczych wobec orzeczenia już ich w innej sprawie względem nieletniego. Umorzenie bowiem postępowania wskutek tej ostatniej przyczyny — jeśli nieletni nie popełnił czynu, co do którego zostało umorzone postępowanie — może wywołać dla niego dalsze niekorzystne następstwa, a między innymi odmowę warunkowego zwolnienia go z zakładu poprawczego (art. 75 § 1 k.k.), w którym został umieszczony w wykonaniu wcześniejszego orzeczenia.

W konkluzji należy stwierdzić, że niektóre z postanowień sędziego dla nieletnich umarżających postępowanie przygotowawcze mogą naruszać prawa nieletniego. W takiej sytuacji podejrzanym dorosłym oraz podejrzanym nieletnim, przeciwko któremu prowadzi postępowanie przygotowawcze prokurator na podstawie art. 479 § 2 k.p.k., mają z mocy art. 245⁷ k.p.k. prawo zaskarżania postanowień o umorzeniu

postępowania. W tej sytuacji przyjęcie odmiennej zasady w kwestii dopuszczalności zaskarżenia przez nieletniego postanowień o umorzeniu postępowania przygotowawczego prowadzonego przez sędziego dla nieletnich byłoby niczym nie uzasadnione i stanowiłoby ograniczenie jego praw do obrony, tym bardziej zresztą jaskrawe, że ustawa w szeregu przepisów (np. w art. 79 § 1 lit. d, art. 80, 362 i 486 § 1 k.p.k.) wprowadziła zasady zapewniające nieletniemu jak najlepsze warunki obrony jego praw.

W konsekwencji dotychczasowych rozważań należy uznać, że na postanowienie sędziego dla nieletnich umarzające na podstawie art. 478 § 2 lub § 3 k.p.k. śledztwo albo dochodzenie przysługuje zażalenie prokuratorowi, nieletniemu zaś, jego obrońcy oraz osobom wymienionym w art. 362 k.p.k. tylko wtedy, gdy prawa nieletniego zostały naruszone.

II. Śledztwo lub dochodzenie w sprawach nieletnich prowadzi nie prokurator albo organ działający na zlecenie prokuratora lub tylko pod jego nadzorem (art. 235, art. 245⁸ § 3, art. 245¹⁴ k.p.k.), lecz — z wyjątkiem wypadku, gdy przeciwko nieletniemu wszczęto sprawę wspólnie z dorosłym — sędzia dla nieletnich (art. 476 § 1 i art. 479 § 2 k.p.k.).

Ze swoistego unormowania postępowania przygotowawczego prowadzonego przez sędziego dla nieletnich wynika, jak to już wyżej wspomniano, że jedynie część przepisów zawartych w księdze VI k.p.k., normujących postępowanie przygotowawcze, ma zastosowanie w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez sędziego dla nieletnich.

Z art. 80 § 2 k.p.k. wynika, że jeżeli w toku śledztwa lub dochodzenia oskarżony nieletni nie ma obrońcy z wyboru (art. 79 § 1 k.p.k.), to należy mu wyznaczyć obrońcę z urzędu. Z

dobrodziejstwa wskazanego w art. 80 § 2 k.p.k. korzysta każdy nieletni, przeciwko któremu śledztwo prowadzi prokurator na podstawie art. 479 § 2 k.p.k.

W punkcie pierwszym zostało już wykazane, że niektóre z postanowień sędziego dla nieletnich mogą naruszać prawa nieletniego. Przykładu orzeczeń mogących naruszać jego prawa dostarcza również art. 481 k.p.k., który przewiduje dopuszczalność zastosowania względem nieletniego w toku postępowania przygotowawczego prowadzonego przez sędziego dla nieletnich środków zapobiegających uchylaniu się od sądu. Dlatego też skoro w toku postępowania przygotowawczego prowadzonego przez sędziego dla nieletnich mogą być podejmowane postanowienia naruszające prawa nieletniego, to musi on korzystać w tym postępowaniu z pomocy obrońcy. Przemawia za tym dodatkowo wskazana już wyżej okoliczność, że nieletni, przeciwko któremu śledztwo prowadzi prokurator, korzysta z pomocy obrońcy, i że brak jest jakichkolwiek logicznie uzasadnionych przyczyn na to, żeby położenie nieletniego w tym zakresie miało być gorsze jedynie dlatego, że przeciwko niemu postępowanie przygotowawcze prowadzi sędzia dla nieletnich.

Do przytoczonych już argumentów trzeba jeszcze dodać, że fakt, iż nieletni ma rodziców lub opiekunów, niczego nie zmienia w omawianym zakresie, albowiem osoby te w pewnych wypadkach mogą nie chcieć lub z różnych przyczyn nie móc wykonywać swych praw w interesie nieletniego.

Rozstrzygnięcie, że nieletni w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez sędziego dla nieletnich powinni korzystać z pomocy obrońcy, stwarza następne z kolei zagadnienie. Zagadnienie to sprowadza się do kwestii, od jakiego momentu w tym po-

stępowaniu nieletni powinien korzystać z tej pomocy.

W postępowaniu przygotowawczym toczącym się na podstawie przepisów księgi VI k.p.k. moment ten jest określony ściśle, gdyż łączy się on z wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów (art. 237 i 245⁹ k.p.k.), albowiem od tej chwili powstaje możliwość działania obrońcy w postępowaniu przygotowawczym (art. 242 i 243 k.p.k.). Instytucji jednak przedstawienia zarzutów nie przewiduje rozdział II księgi XI k.p.k., normujący postępowanie w sprawach nieletnich.

Nie można też instytucji tej, uregulowanej przepisami o postępowaniu przygotowawczym, przenieść na grunt postępowania przeciwko nieletnim. Wynika to z tego, że konkretyzacja zarzutów w postępowaniu przeciwko nieletnim następuje dopiero w postanowieniu zamykającym śledztwo lub dochodzenie, gdy tymczasem zamknięcie postępowania przygotowawczego (art. 244 i 245⁹ k.p.k.) następuje w stosunku do czynów objętych postanowieniem o przedstawieniu zarzutów. Miejsce zatem przedstawienia zarzutów zajmuje przewidziane w art. 478 k.p.k. postanowienie sędziego dla nieletnich zamykające śledztwo lub dochodzenie, po którym następuje wyznaczenie rozprawy głównej lub posiedzenia niejawnego w celu zastosowania środków wychowawczych (art. 342 § 2 lit. a), b), d) oraz 342 § 2 lit. a) k.p.k.).

Przyjęcie, że obowiązek wyznaczenia obrońcy nieletniemu powstaje dopiero po wydaniu postanowienia o zamknięciu śledztwa lub dochodzenia, zapewniłoby nieletniemu pomoc obrońcy jedynie w postępowaniu przed sądem dla nieletnich, natomiast pozbawiłoby go jej w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez sędziego dla nieletnich, mimo że — jak to już zostało wykazane — pomoc ta-

ka w tym postępowaniu jest konieczna.

W tych warunkach za moment, w którym powinno nastąpić wyznaczenie obrońcy dla nieletniego w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez sędziego dla nieletnich, należy przyjąć chwilę, kiedy obrońca może podjąć działanie w interesie nieletniego, którego prawa przez czynności sędziego dla nieletnich mogły być naruszone lub mogą być naruszone.

Ta ogólna wskazówka wymaga konkretyzacji przez przykładowe wskazanie kilku wypadków, w których wyznaczenie obrońcy w toku postępowania przygotowawczego prowadzonego przez sędziego dla nieletnich powinno nastąpić. Artykuły 244 i 245⁹ k.p.k. dają obrońcy prawo udziału przy zaznajomieniu podejrzanego ze wszystkim zebranymi w toku postępowania przygotowawczego materiałami dowodowymi i przy zgłaszaniu wniosków dowodowych zmierzających do uzupełnienia śledztwa lub dochodzenia.

Przepisy te, zapewniając udział obrońcy we wskazanych czynnościach w postępowaniu przygotowawczym, mają na celu nie tylko realizację praw do obrony w tym stadium postępowania karnego, ale również mają służyć temu, żeby na skutek uzupełnienia postępowania przygotowawczego nikt nie stanął przed sądem, jeśli zebrane co do niego dowody nie dają dostatecznej podstawy do postawienia go w stan oskarżenia, albo żeby podejrzanym nie został oskarżony o przestępstwo cięższe. Realizacja tych celów w postępowaniu przygotowawczym w sprawach nieletnich prowadzonym przez sędziego dla nieletnich jest równie ważna jak w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym na podstawie przepisów zawartych w księdze VI k.p.k. Ze względu na to

należy przyjąć, że przed wydaniem przez sędziego dla nieletnich postanowienia o zamknięciu śledztwa lub dochodzenia powinien być wyznaczony obrońca z urzędu, aby po zapoznaniu się z zebranymi materiałami dowodowymi mógł on zgłosić wnioski o przeprowadzenie nowych dowodów przemawiających za nieletnim.

Była już mowa o tym, że postano-

wienie o umorzeniu postępowania wydane przez sędziego dla nieletnich może naruszać prawa nieletniego i że prawa te może naruszać postanowienie o zastosowaniu środków zapobiegających uchyleniu się od sądu. W razie więc wydania tego rodzaju postanowień należy wyznaczyć nieletniemu obrońcę, aby mógł on podjąć niezbędne kroki w obronie nieletniego.

GŁOSA

do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 9.VI.1967 r. VI KZP 68/65¹

I. W glosowanym orzeczeniu Sąd Najwyższy zajął stanowisko co do dwóch zagadnień związanych z prawem do obrony oskarżonych nieletnich. Sąd Najwyższy rozstrzygnął mianowicie w sposób następujący przedstawione w pytaniu prawnym kwestie:

1. po pierwsze — uznał, że na postanowienia sędziego dla nieletnich umarzające, na podstawie art. 478 § 2 lub § 3 k.p.k., śledztwo lub dochodzenie przysługuje zażalenie prokuratorowi, a nieletniemu, jego obrońcy oraz osobom wymienionym w art. 362 k.p.k. tylko wtedy, gdy prawa nieletniego zostały naruszone;

2. po drugie — uznał, że nieletniemu należy wyznaczyć obrońcę przed wydaniem przez sędziego dla nieletnich postanowienia zamykającego śledztwo lub dochodzenie oraz w toku całego postępowania przygotowawczego w tych wypadkach, gdy orzeczenie sędziego dla nieletnich może naruszać prawa nieletniego; zachodzi to w szczególności przy stosowaniu środków zapobiegających uchyleniu się od sądu oraz w niektórych wypadkach umorzenia śledztwa lub dochodzenia przeciwko nieletniemu.

Zgadając się z powyższym stanowiskiem SN, podnieść jednak należy pewne wątpliwości, i to głównie w zakresie dotyczącym przytoczonych w uzasadnieniu argumentów. Z jednej bowiem strony SN przyznaje oskarżonemu nieletniemu — w drodze słusznej, ale kontrowersyjnej wykładni — prawo do składania zażalenia, z drugiej zaś strony niesłusznie ogranicza zakres uprawnień obrońcy oskarżonego nieletniego.

W jaki sposób SN uzasadnia powyższe, dyskusyjne w doktrynie rozstrzygnięcia?

Jeśli chodzi o pierwszą z rozstrzygniętych kwestii, to SN przyznaje, że wyraźne brzmienie art. 478 § 4 k.p.k. wyłącza — wydawałoby się — możliwość składania zażalenia przez nieletniego lub jego obrońcę na postanowienie umarzające postępowanie karne. Jednakże SN wychodzi z założenia, że w sprawach nieletnich ma zastosowanie art. 3 k.p.k. i że tym samym stosują się przepisy ogólne k.p.k. o zażaleniach. Zgadając się z tym stanowiskiem, trzeba jednak podnieść (co SN pominął zupełnie w swych rozważaniach), że istnieją poglądy przyjmujące, iż na po-

¹ Orzeczenie zostało opublikowane w OSNKW nr 9/67, poz. 89, s. 23 i n.